

ADLİ TIP KURUMUNDA İNCELENEN AFYON VE TÜREVLERİNDE 1990 İLE 2000 YILLARI ARASINDAKİ DEĞİŞİMLER

The Changes of Opium and Opium Derivates That Were Analysed at the Council of Forensic Medicine Between 1990 and 2000

Sadık Toprak¹, M. Kadir Özağ¹, Murat Aksu², Ali Yıldırım³, İlhan Çetin⁴

ÖZET

Amaç: Afyon kullanımı dünyada ve Anadolu'da çok eskilere dayanmaktadır. Türkiye'de 1930'lar sonrası dönemde, afyon politikası önemli değişimler geçirmiş ve 1970'lerden sonra tıbbi üretim kısıtlanmıştır. Bu çalışmada 1990 ile 2000 yılları arasında yakalanan afyon ve türevlerindeki değişimleri ortaya çıkarmaya çalıştık.

Yöntem: Adli Tıp Kurumunda 1990 ile 2000 yılları arasında kimyasal analizi yapılan 2862 maddeye ait rapor incelenerek, içeriden afyon ve türevi olduğu belirlenen maddeler analize alınmıştır.

Bulgular: Çalışmaya dahil edilen 11 yıllık dönemde toplam 1435 adet eroin yakalanmıştır. Genel olarak bakıldığında yakalanma sayısı bir artış trendi göstermektedir. Buna karşılık toplam 724 adet morfin yakalanmış ve yakalanma sıklığı 1994 ile 1996 yılları arasında bir pik dışında nispeten durağan bir seyir izlemiştir. Son olarak, toplam 109 kez afyon yakalanmış ve ortalama yaklaşık 2.5 kg'lık partilerden oluştuğu görülmüştür.

Sonuç: 1990 ile 2000 yılları arasındaki dönemde, eroin yakalanma sıklığı ve miktarı artarken, morfin yakalanma sıklığı ve miktarı sabit kalmıştır. Bu veri, Türkiye'nin bir eroin üretim noktası konumundan transit geçiş noktası haline geldiğini düşündürtebilir.

Anahtar kelimeler: Afyon, eroin, morfin.

ABSTRACT

Objective: Opium abuse has a long history in the World and Anatolia. The opium policy of Turkey has been changed considerably after 1930's and opium production limited to medical reasons since 1970's. The aim of the study was to demonstrate the changes of seized opium and derivates between 1990 and 2000.

Method: All reports about drugs (2862) that were performed at the Council of Forensic Medicine, Ministry of Justice in Istanbul, between 1990-2000 were reviewed. Opium and derivates were included into the study.

Results: At the period of 11 years that the study covered, there were 1435 heroin seizures in total. In general, there was an increasing trend. At the same period, there were 724 morphine seizures. Apart from a peak occurred in 1994 and 1996, the trend was stable. Lastly, there were 109 opium seizures. Mean morphine weight was found 2.5 kg.

Conclusion: At the period of 1990 and 2000, number of heroin seizures and mean weight were increasing. On the other hand, number of morphine seizures and mean weight were relatively stable. In this case, it can be argued that Turkey was becoming a transit country in the drug trade rather than a productive country.

Key words: Opium, heroin, morphine.

¹ Yrd. Doç. Dr. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Adli Tıp Anabilim Dalı, Tokat

² Yrd. Doç. Dr. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı, Tokat

³ Öğr. Gör. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Adli Tıp Anabilim Dalı, Tokat

⁴ Yrd. Doç. Dr. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Tokat

GİRİŞ

Afyonun insanlar tarafından kullanımının çok eskilere kadar gittiği bilinmektedir. Örneğin MÖ 2100 yıllarına tarihlenen Sümer tabletlerinde afyondan söz edildiği bildirilmektedir (1). 20. yüzyılın hemen başına gelindiğinde dünyada yaklaşık 30.000 tonluk afyon üretimi söz konusu idi (2). Bu üretimin dörtte üçü Çin tarafından yapılırken, kalan kısmı Türkiye, Hindistan, İran ve güneybatı Asya ülkeleri tarafından yapıldığı hesaplanmıştır (2).

21. yüzyılın başında olduğumuz bu dönemde ise afyon üretimi 100 yıl öncesine göre 6 kat azalmış ve 5000 tona kadar gerilemiştir (2). Aynı dönemde dünya nüfusu 2 milyardan 6 milyar düzeyine çıkmıştır. Bu durumda kişi başına afyon üretimi 18 kat azalmıştır. Ancak madde kullanımına bağlı ölümler bütün dünyada halen ciddi bir sorun olmayı sürdürmektedir. Madde kullanımına bağlı ölümlerin özellikle Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde arttığı bilinmektedir (3, 4, 5). Kullanıcı sayısına bakıldığında ise tablo farklıdır. 20. yüzyılın başında sadece Çin'de 25 milyon kadar afyon kullanıcısı olduğu bilinmektedir, buna karşılık şu an dünyada 16 milyon kullanıcı olduğu tahmin edilmektedir (2).

Anadolu'da da afyonun tarihi oldukça eskilere dayanır. Yüzyılın başında afyon kullanımına çeşitli kısıtlamalar getirildi ise de, 1930'larda İstanbul'da iki eroin fabrikası açıldığı bilinmektedir (6). Türkiye 1972'den itibaren afyon üretimini oldukça kısıtlamıştır. Bu dönemde, yasadışı üretim yerine, tıbbi kullanım için üretilen ve denetlenen afyon üretimi teşvik edilmiştir (7). Ancak Türkiye halen afyon türevlerinin geçiş yolu üzerindedir (8). İstanbul'da yapılan bir çalışmada, önemli bir kısmı eroin nedeni olmak üzere, yılda ortalama 50 yüksek doz ölümü olduğu bildirilmiştir (9). Aslına bakılırsa, afyon türevlerine bağlı ölümler, sadece gelişmiş ülkelerde değil Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde de önemli bir sorundur (10).

Biz de çalışmamızda Türkiye'de yakalanıp, Adli Tıp Kurumunda 1990 ile 2000 yılları arasında analizi yapılan afyon ve türevlerinin tamamı analize dahil edilmiştir. Bu dönemde toplam 2862 adet maddenin afyon ve türevi olduğu görülmüştür.

Adli Tıp Kurumunda kimyasal incelemeler: Afyon, morfin, 6-MAM ve eroin için analizler; 1990-1993 arasında Radio Immunoassay (RIA) ve Thin Layer Chromatography, 1994-2000 arasında Enzyme Multi Immunoassay (EMIT) ve Thin Layer Chromatography, 2000'den itibaren Cloned Enzyme Donor Immunoassay (CEDIA) ve Thin Layer Chromatography ile yapılmıştır. Ayrıca 1997'den sonra Gas Chromatography-Mass Spectrophotometry (GC/MC) teyit amacı ile kullanılmıştır.

Yakalan eroin 1 gramın altında olduğunda eser olarak adlandırılmış ve tablo 1'e eklenmiştir. Eser miktarda eroinin ticaretten çok, kişisel kullanım için olduğu varsayılmıştır. Yakalanan maddelerin ağırlıkları arasında çok yüksek ve çok düşük değerler vardır. Bu nedenle dağılım ölçütü olarak minimum ve maksimum değerleri verilmiştir. Verilerin istatistiksel analizi Epi-Info 2002 programında yapılmıştır.

BULGULAR

Eroin için yakalanma sıklığına bakıldığında, 1996 ile 1998 yılları arasında en yüksek değerlere ulaşıldığı görülmüştür. Buna karşılık, en yüksek ortalama değer 1993 yılında yaklaşık 17 kg olarak gerçekleşmiştir. Tek seferde en büyük miktar (380kg) eroin 1993 yılında yakalanmıştır.

Tablo 1: Yakalanan Eroinin Yıllara Göre Değişimi ve Dağılım Ölçütleri

	n	Ortalama*	Minimum-Maksimum*	Eser sayısı	Dünya toplam eroin üretimi (ton) (2)
1990	66	3875	1-42197	12	376
1991	53	8401	1-121948	10	427
1992	37	12238	1-99580	11	414
1993	62	17074	1-380002	16	461
1994	127	5765	1-70469	52	562
1995	177	6623	1-76576	44	445
1996	210	5350	1-90257	60	436
1997	202	4920	1-101914	48	482
1998	213	5038	1-129871	40	435
1999	149	8936	1-249749	26	576
2000	139	11174	1-105883	16	469
Toplam	1435	8127	1-380002	335	5083

*Tablodaki tüm sayılar, dünya eroin üretimi dışında, gram üzerindedir.

Morfin yakalanma sıklığına bakıldığında, en yüksek değerlere 1995 ile 1996 yılları arasında ulaşıldığı izlenmiştir. 1996 ve 1997 yıllarında ise yaklaşık 6 ve 4.5 kg ile en yüksek ortalama değerlere ulaşılmıştır. Bir defada en yüksek yakalanma ise yaklaşık 390 kg ile 1996 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 2: Yakalanan Morfinin Yıllara Göre Değişimi ve Dağılım Ölçütleri

	n	Ortalama*	Minimum-Maksimum*
1990	41	3484	1-96745
1991	41	1221	1-17942
1992	29	815	1-6309
1993	52	2712	1-111520
1994	89	1221	1-23873
1995	106	3935	1-174163
1996	92	6145	1-387546
1997	68	4461	1-170242
1998	72	3307	1-116591
1999	77	2258	1-65552
2000	57	1267	1-12706
Toplam	724	3034	1-387546

*Miktarlar gram cinsindendir.

Afyon yakalanma sıklığı morfin ve eroine göre yaklaşık 10 kat daha düşüktür. Yakalanma sıklığı en yüksek düzeylerine, çalışmanın kapsadığı son dönem olan 1997 ile 2000 arasında ulaşmıştır. Yakalanan en yüksek parti 1999 yılındaki 57 kg'lık partidir. 1993 ve 1994 yıllarında ise 5 kg'lık yıllık ortalamanın üstüne çıkmıştır.

Tablo 3: Yakalanan Afyonun Yıllara Göre Değişimi ve Dağılım Ölçütleri

	n	Ortalama*	Minimum-Maksimum*
1990	3	195	3-545
1991	5	559	6-1847
1992	2	139	2-277
1993	3	5534	4-14816
1994	5	8125	12-30890
1995	7	783	4-3159
1996	10	4873	3-32353
1997	16	1268	1-4741
1998	11	1176	2-6926
1999	27	4340	1-57025
2000	20	980	1-9860
Toplam	109	2592	1-57025

*Miktarlar gram cinsindendir.

TARTIŞMA

Türkiye, tarihsel bir afyon üreticisi olarak, dünya afyon ticareti ile yakından ilişkilidir (11, 12). Ancak Türkiye, yasadışı afyon üretimine karşı öncül koruma önlemlerini almış ve bunları sert biçimde uygulamaktadır. Örneğin, Avrupa'da en çok afyonun yakalandığı ülke, 1987'den bu makalenin yazıldığı 2006 tarihine dek kesintisiz olarak Türkiye'dir. Aslına bakılırsa, Türkiye, Pakistan ve İran'ın ardından 2004'de 13.5 tonla dünyada en fazla eroin yakalanan 3. ülke konumundadır (2). Bu noktada hatırlatmak gerekir ki, Pakistan ve İran'da kullanım bir çok ülkeden çok daha yaygındır. Örneğin İran'da 1.2 milyon afyon türevi bağımlısı olduğu tahmin edilmekte ve zehirlenme nedeni ile hastaneye başvuran her 6 çocuktan birine afyon türevi zehirlenmesi tanısı konulmaktadır (10).

Verilerimize göre 1990 ile 2000 yılları arasındaki dönemde eroin yakalanma sıklığı ve ortalama ağırlıkta bir artış olduğu izlenmiştir (Tablo 1). 1990 ile 2000 yılları arası, dünyada eroin için yakalanma sıklığı ve miktarının en çok arttığı dönem olarak kabul edilir. Bu dönemde dünyada yılda ortalama % 16'lık bir artış kaydedilmiştir (2).

Yakalanan eroinin aksine yakalanan morfin sıklığı ve ortalama ağırlığı 1995 ile 1996 yılları arasındaki pik hariç bırakılırsa, sabit kalmıştır (Tablo 2). Yakalanan eroin miktarının artıp, morfin miktarının nispeten sabit kalması, Türkiye'nin rolünün eroin üretiminden, sadece bir transit geçiş ülkesine doğru yöneldiğinin göstergesi olabilir. Gerçekten, bir zamanlar dünya üzerindeki en önemli eroin üretim merkezi olan Türkiye'de, yakalanan eroin üretim laboratuvarı sayısı son yıllarda hızla düşmüştür. Örneğin, yakalanan laboratuvar sayısı 1997'de 14 iken, 2002'de 10 olmuş ve 2004'de bu sayı 1'e kadar düşmüştür (2). Bu trend yakalanan afyon türevlerinden de anlaşılabilir. Örneğin 1992-93 yıllarında yakalanan eroin/morfin oranı yaklaşık eşit iken, 2002-2004 döneminde morfin oranı yaklaşık 1/3 düzeyine, ardından 2005 döneminde % 2'lere kadar gerilemiştir. Bu oranlar eroin üretiminin Türkiye'de önemini kaybettiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir. Yine yapılan analizler göstermiştir ki, yukarıda belirtilen dönemde, Türkiye'nin aksine Afganistan'da eroin üretimi artmıştır (2).

Afyonun yakalanma sıklığı ve ortalama ağırlığına bakıldığında, 1990 ile 2000 yılları arasında bir yükseliş trendi izlenmektedir (Tablo 3). Ancak yıllık ortalama yakalanma sayısı ve miktarı, eroin ve morfine göre oldukça düşük olduğu için eldeki veri ile sağlıklı bir analiz yapıp yapılamayacağı açık değildir.

Yakalanma istatistikleri, madde ile ilgili analizlerin yapılabilmesini sağlayan en önemli araçlardan biridir. Yakalanma istatistiklerinin en önemli avantajı, bu verinin sistematik ve düzenli bir biçimde kayıt altına alınmasıdır. Aslına bakılırsa, yakalanma istatistikleri madde hakkındaki en geniş zaman serisini oluştururlar (2). Bununla beraber yakalanma istatistiklerinin kısıtlılıkları da vardır, örneğin güvenlik güçlerinin yakaladıkları madde nedeni ile, sokakta satılan maddenin azalacağı ya da fiyatının artarak alımın daha zor hale gelebileceği düşüncesi yaygındır. Ancak yapılan çalışmalarda yakalanan madde ile fiyat, saflık ya da algılanan ulaşılabilirlik arasında herhangi bir ilişki olmadığı gösterilmiştir (13). Ancak, özellikle fiyatın, madde kullanımı için temel belirleyicilerden birisi

olduğu belirtilmektedir. Yani fiyat düştükçe madde kullanımı artmaktadır (14)

Yakalanma istatistikleri Türkiye için sürekli toplanması ve analizi yapılması gereken verilerdir. Çünkü Türkiye, madde trafiği rotası üzerindedir. Madde kullanımının en yaygın olduğu ülkelerin, madde rotası üzerinde bulunan ülkeler olduğu bilinmektedir. Gerçekten dünya üzerinde en fazla afyon kullanımı Afganistan'dan başlayıp Avrupa'ya doğru uzanan rota üzerinde gerçekleşmektedir (2). Bu hipotezi destekleyen bir diğer bulgu ise şudur; eser eroin yakalanma sıklığı 1994 ile 1998 yılları arasında en üst seviyeye ulaşmıştır (Tablo 1). Benzer şekilde, bu dönem, daha büyük çaplı eroininde yakalandığı yıllardır. Bu nedenle, eroin ticaretinin arttığı dönemlerde, ülke içindeki kullanımın da arttığı varsayılabilir.

Sonuç itibari ile, 1990 ile 2000 yılları arasındaki dönemde, eroin yakalanma sıklığı ve miktarı artarken, morfin yakalanma sıklığı ve miktarı sabit kalmıştır. Bu veri, Türkiye'nin bir eroin üretim noktası konumundan transit geçiş noktası haline geldiğini düşündürtebilir.

KAYNAKLAR

- 1- Norn S, Kruse PR, Kruse E. History of opium poppy and morphine. *Dan Medicinhist Arbog.* 2005; 33:171-84.
- 2- The World Drug Report 2006. Volume 1. The Office for Drug Control and Crime Prevention. United Nations Publications. pp 32-51-31-56-57.
- 3- Davoli M, Perucci CA, Rapiti E, et al. Persisten rise of mortality of injecting drug users in Rome. *Am J Public Health* 1997; 87: 851-853.
- 4- Gledhill-Hoyt J, Lee H, Strote J, et al. Increased use of marijuana and other illicit drugs at US colleges in the 1990s: result of three national surveys. *Addiction* 2000; 95: 1655-1677.
- 5- Oyefeso A, Ghodse H, Clancy C, et al. Drug abuse-related mortality: a study of teenage addicts over a 20-year period. *Soc Psychiatry Epidemiol* 1999; 34: 437-441.
- 6- Erdinç C. Overdose Türkiye. İstanbul: İletişim yayınları, 2005: 53-68.
- 7- Editorial, Pragmatism over opium production in Afghanistan. *The Lancet* 2005; 366:1052.
- 8- Booth M. Haşhaşdan eroine (Opium). İstanbul: Sabah kitapları, 1996: 272.
- 9- Toprak S, Pac M, Ersoy G, Akgül E. Drug Overdose Deaths in Istanbul. In: Canturk G, Ağırtmis H, eds. Congress Book: Annual Forensic Medicine Meetings, May 16-19, Antalya, Turkey. 2002:310-11.
- 10- Abdollahi M, Jalali N, Sabzevari O, Hoseini R, Ghaena T. A retrospective study of poisoning in Tehran. *J Toxicol Clin Toxicol.* 1997; 35(4): 387-93.
- 11- Köknel O. Bağımlılık, İstanbul: Altın Kitaplar. 1988: 5-8.
- 12- Babaoğlu AN. Uyuşturucu maddeler ve tarihi İstanbul: Kaynak yayınları. 1997: 99-107, 130-138.
- 13- Weatherburn D, Lind B, The impact of law enforcement activity on a heroin market. *Addiction* 1997; 92(5): 557-569.
- 14- Caulkins JP. Relationship between drug prices and emergency department mentions for cocaine and heroin. *Am J Public Health.* 2001; 91: 1446-1448.